

ΕΝΑ ΓΡΑΜΜΑ

Φίλε κ. Ταγκόπουλε,

Σου στέλνω τη μετάφρασή μου των Στροφών του Μωρεάς και εποφελούμαι την περυσία να σε συγχαρώ για το όραό σου ρομάντσο «Πλάι στην Αγάπη».

Τό πήρα να του κόψω τα φύλλα ένα βράδυ στο καρεβάτι μου πεσμένος, και να το διαβάσω με ανάπαυση και ήσυχία, όπως θα μπορούσα, και το άφησα μόνο αφού το τέλειωσα. Σπάνια μ' ενόχλησε λιγότερο ο τρόπος της νεοελληνικής αφήγησης, ή καλύτερα, σπάνια απόλαυσα ιστόρημα με τόση χάρη και με τόση απλότητα να ξεδιπλώνεται. Κανένα αγκάθι φιλολογίας, που δεν το δέχεται το συνηθισμένο μάτι και που το διώχνει ή καλή διάθεση. Έξω από ελάχιστους τύπους, σκληρόφρονες, για μένα, όλα αρμονισμένα εξάίρετα. Αίσθημα ήρεμο, πόνος ειρηνικός. Και το σπουδαιότερο: καμιά εφεύρεση εύκολη, ή επιπόηση μεταφυσική και δήθεν φιλόσοφη. Σου σφίγγω το χέρι συγχαίροντάς σε.

Δικός σου

Μ. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Δ. Ταγκόπουλου: ΠΛΑΪ ΣΤΗΝ ΑΓΑΠΗ

Μέσα στο αθλητικό σώμα του ο κ. Ταγκόπουλος τρέφει μια ψυχή ανήσυχη, ψυχή πολεμιστή. Άνθρωπος γεννημένος για τον αγώνα, δεν μπορεί να ξεχάσει τον εαυτό του ούτε τη στιγμή που αποφασίζει να καταθέσει τα όπλα και να ξεκουραστεί. Το τελευταίο του ρομάντσο «Πλάι στην Αγάπη», που πλουτίζει σήμερα τη μαζική σειρά των έργων του, φαίνεται πως είχε το σκοπό να δώσει στο συγγραφέα του την ευκαιρία να συγκεντρωθεί στον εαυτό του, ύστερα από τους κόπους ενός πολύχρονου αγώνα, να συμμαζέψει τις θύμνες της περιπετειώδους ζωής του, ως τη στιγμή που το δημιουργικό του δαιμόνιο θα τονε σπρώξει πάλι στη μάχη, όπου πέρασε όλη του η ζωή. Γιατί, ανεξάντλητος ο κ. Ταγκ., βλέπαμε να μας αναγγέλλει καινούρια δράματα κοινωνικά, που δείχνουν πως ο παλιός πολεμιστής των «Αλυσίδων» και του «Στην δξώτορτα» διατηρεί πάντα όλο το πολεμικό του μένος.

Έτσι, και μέσα στο ξεκούρασμά του ο κ. Ταγκ. δεν ξεχνάει τον πολεμιστή, και με το καινούριο του ρομάντσο ξεχεται να μας τονίσει την πεποίθησή του, πως ο άνθρωπος μόνο μέσα στην απόλυτη λειψία του γάμου θα μπορούσε να βρει την αληθινή του ευτυχία, αφού ο άλλος, ο νομικός και θρησκευτικός γάμος, με τους περιορισμούς που δημιουργεί, δεν κάνει άλλο, παρά να σκοτώνει τον αληθινό έρωτα.

Ο Παύλος Κατραμιάς, διηγόρος και ποιητής, είναι ένας περιέργος τύπος ανθρώπου με πλατειά κοινωνικά ιδανικά, που μια φυσική του μικροψυχία δεν τον αφήνει ποτέ να τα καταπαστεί. Αιφνίδια η ψυχή του για έρωτα, μα είναι και δειλός πάντα μπρος στις γυναίκες, ονειροπόλος και φαντασιολόγος, που παίρνει τη ζωή για παιχνίδι, όπως όλοι οι άνθρωποι του είδους του και της εποχής του. Ένας τέτοιος άνθρωπος δεν είναι βέβαια προωρισμένος για τους μεγάλους κοινωνικούς αγώνες που διενεργείται και που

απομένουν μόνο άπλοϊ πόθοι μέσα στην ψυχή του. Ο Παύλος Κατραμιάς, που διψούσε από μικρό παιδί τον έρωτα, βρήκε επιτέλους ένα λιμάνι ναράξει, στην αγαλιά της Άλκης, της κόρης ενός απόστρατου αξιωματικού της Χωροφυλακής, που την παίρνει επιτέλους και δίχως πολλές διαδικασίες γυναίκα του. Από τη στιγμή αυτή ο Παύλος μπαίνει στην οικογενειακή ζωή. Είναι η ζωή της Ρωμαϊκής οικογένειας. Γκρίνια από το πρωί ως το βράδυ, και μικρολογίες, που στο τέλος κατανιάει να μη χωνεύει ο ένας τον άλλο.

Ο κ. Ταγκ. βρίσκει πως σ' αυτό φταίει ο γάμος, που με την εξασφάλιση που δημιουργεί, κλλιεργεί την αυθαιρεσία και τον εγωισμό και στα δυο μέρη. Αν είναι λεύτερος ο άντρας κ' ή γυναίκα, θα σεβότανε, θαγαπούσε περισσότερο ο ένας τον άλλο. Αυτή είναι η πεποίθηση του κ. Ταγκ. Μπορεί ναχει και δικιο: ούτε μπορεί ναρνηθεί κανείς πως ή θεωρία του λεύτερου γάμου δεν παρουσιάζει πολλά πλεονεχτήματα. Μα πριν καταδικάσουμε το θεσμό του νομικού γάμου, θαορεπε να ρήξουμε μια ματιά μέσα στο Ρωμαϊκό σπίτι. Τότε θα βλέπαμε πως τις περισσότερες φορές, ή κυριότερη άφορη της γκρίνιας, που κάνει τη ζωή ανιστόφορη μέσα στο Ρωμαϊκό σπίτι, δεν είναι οι περιορισμοί του γάμου, που δεν αφήνουν το λουλούδι του έρωτα να ανθίσει λεύτερα, παρά απλούστατα μια τρομερή έλλειψη πολιτισμού, που βαρύνει γενικά τη φυλή μας. Γιατί ή γκρίνια μέσα στο Ρωμαϊκό σπίτι δεν είναι το αποτέλεσμα μιας ιδεολογικής σύγκρουσης χαρακτήρων, πούχει τις ρίζες της βαθιά στην ψυχή μας, σαν αυτές που μας δείχνει συνταραχτικά το θέατρο του Ίψεν. Γιατί στη ζωή τη δική μας δεν υπάρχουν ακόμα προβλήματα, ούτε ιδέες συνειδητές, που να ρθουν σε σύγκρουση και να διαταράξουν το οικογενειακό οικοδόμημα. Απλούστατα μας λείπει ή ανατροφή, ή συναίσθηση πως έχουμε άμοιβαίες υποχρεώσεις και πως δεν εννοήκαμε για να καταδυναστεύουμε ο ένας τον άλλο με τις ιδιοτροπίες μας.

Κ' έπειτα, για ποιόν έρωτα μας μιλάει ο κ. Ταγκ.; Αυτό που ονομάζουμε εμείς οι Ρωμοί έρωτα, δεν είναι τις περισσότερες φορές άλλο παρά μια παρεξήγηση, μια παροδική κατάσταση που με λίγη θέληση θα μπορούσε να περάσει και να απαλλαχτούμε για πάντα από τα νοσηρά της αποτελέσματα. Κατάστασι πιο πολύ νευρική παρά ψυχική, που πολλές φορές θα μπορούσε και να θεραπευτεί με λίγες ψυχρολουσίες ή και με λίγες ξυλιές. Ίσως κάποτε να πρόκειται και για απλή ρεζλάμα — γιατί τέλος πάντων πρέπει θέλω να υπάρχουμε και έρωταμένοι στη ζωή μας — ή και για ένα άπονενο ή μένιο δ. α. β. η. μ. α. για να δείξουμε στην κοινωνία και στους φίλους πως είμαστε άξιοι και για ήρωισμούς. Γιατί, για τον άμορφωτο Ρωμο ήρωισμό και κατώφωμα είναι, που πρέπει να το διατυμπανίσει, το ότι κατάφερε να γαληνθεί από μια γυναίκα, κι ακόμα μεγαλύτερο να την παντρευτεί. Αυτή είναι ή αληθινή ψυχολογία του μέσου όρου στο ζήτημα του έρωτα για τον τόπο μας. Πάνω όμως σε τέτοια ψυχολογία, αδύνατο να θεμελιωθεί οικογενειακή ζωή, κ' ή γκρίνια θαρδεύει σίγουρα σε λίγον καιρό να καταστρέψει την ευτυχία των πρώτων ημερών.

Έτσι κι ο Παύλος, αφού αποχτήσει και δυο κορ-

ισια με την Αλίκη, ἀηδιασμένος, εξαντλημένος από τις καθημερινές σκηές του σπιτιού. θρίσκει καταφύγιο στο σπίτι ενός φίλου του που ζει λύτερα με μιὰ γυναίκα. Αυτό το σπίτι είναι μιὰ ἀληθινή έρωτική φωλιά. Έκει συχνάζει, εκεί περνάει τις ώρες του ο Παύλος, εκεί στα τελευταία μεταφέρει και τη γυναίκα του να κατοικήσουνε κι οι ίδιοι με τα παιδιά τους, δίπλα στο έρωτεμένο ζευγάρι, που δέ γνώρισε ποτέ τους περιορισμούς της στενής, επίσημης οικογενειακής ζωής, και γι αυτό μπόρεσε να διατηρήσει και τον έρωτά του. Είναι τώρα ή εποχή, που ο Παύλος είναι πια γνωστός στο πανελλήνιο για ποιητής καλός, κι ένα κορίτσι από την Πόλη, άγνωστό του, του φανερώνει το φιλολογικό του θαυμασμό με μιὰ σειρά γραμμата γεμάτα αίσθημα. Στήν κουρασμένη ψυχή του Παύλου τα λόγια του άγνωστου κοριτσιού σταλάζουν σα μιὰ δροσιά. Και σιγά σιγά γίνεται το θέμα, ο θαύμασμός του άγνωστου κοριτσιού να μεταβληθεί σε έρωτα. Ο Παύλος στα γεροντάματα ξαναβρίσκει έρωτεμένος μ' ένα κορίτσι που ποτέ του δεν τόχει ιδεί, που το γνώρισε μόνο από τα γραμμата που του στέλνε. Είναι μιὰ ευτυχισμένη περίοδο της ζωής του. Ρουφάει το μέλι της αγάπης δίχως τις πίκρες της, ως τη μέρα που ή καρδιά του, κουρασμένη πια γιατί πολύ πόνεσε και πολύ δούλεψε, σταματάει άξαφνα να δουλεύει, σαν ένα ρολόι. Είναι ή μέρα που όλοι στο σπίτι με χαρά έτοιμάζονται να κατεβούνε στον Περαιά για να υποδεχτούνε την άγνωστη φίλη που φτάνει από την Πόλη. Έτσι ο Παύλος Κατραμάς, που πέρασε όλη του τη ζωή όχι μέσα στην αγάπη πικρά αλλά στην αγάπη, ζητώντας πάντα, δίχως ποτέ να τον γένει το γλυκό αυτόν καρπό, πεθαίνει στη στιγμή της μεγαλύτερης ευτυχίας του, σα να τον σκοτώνει ή λάμψη της μεγάλης αγάπης που φτάνει από μακριά, τριγυρισμένος από όλους τους δικούς του, με τον μικρό καημό πως δεν απόλαυσε ποτέ την αληθινή αγάπη.

Ο κ. Ταγκ είναι γνωστός για πολεμιστής άγριος, που δεν έχει έλεος για τους αντίπαλούς του. Υπάρχει ωστόσο κι ένας άλλος Ταγκόπουλος, άγνωστος στον πολλόν κόσμο. Ένας τρυφερός, αίσθηματικός άνθρωπος, που έχει καρδιά μικρού παιδιού. Μια τρυφερή αίσθηματική ψυχή γέννησε και το έργο αυτό, που αν από την έποψη της ανώτερης τέχνης μπορεί να δώσει εικάστια στους αίσθητους κριτές να στραβομουτυνιάσουνε, μιὰ παραμένει ένα έργο με θέση, όπως όλα τα έργα του Ταγκ, πλημμυρισμένο από αίσθημα. Το έργο του είναι ένα έργο απλής τέχνης, δίχως πλοκή, που ξετυλίγεται με απλές, γενικές γραμμές, με ένα φυσικό, απέρητο τρόπο, δίχως τα πολλά και βαριά τεχνικά έφευρήματα, που καμιά φορά είναι και σημάδια απλής αδυναμίας στην τέχνη. Ο κ. Ταγκ, προτίμησε στο έργο αυτό να σταθεί πιο πολύ αληθινός παρά τεχνικός. Γι αυτό αντί να καθήσει να βασανιστεί με το πολύ τεχνικό φλοδοδέμα της φράσης ή της μορφής, προτίμησε να μις ανοίξει την καρδιά του και να φέρει να ξεχειλίσει από μέσα το αίσθημα που την πλημμυρούσε.

Το κακό, που ο κ. Ταγκ, κατενθουσιασμένος με τη θεωρία του λύτερου γάμου, μās παρουσιάζεται αυθαίρετος και δεν αποφασίζει ουσιαστικά να μās αποδείξει το θέμα του. Γιατί τάχα ο Παύλος θα ζούσε καλύτερα με τη γυναίκα του, αν δεν είτανε δεμένος μαζί της; Άς είναι. Ο κ. Ταγκ, με το διαπερασ-

κό του μάτι, με την πολεμική του ψυχή, είδε πως ο θεσμός του επίσημου γάμου μπορεί να είναι πολλές φορές κι ένα πρόσκομμα στην αληθινή ευτυχία μας. Το καλύτερο θα είτανε να ζει ο άνθρωπος όπως του πέφτει πιο βολετό με τη γυναίκα της λύτερης έκλογής του. Όπως κι αν είναι, τέτοιες μεταβολές, όπως ή κατάργηση του επίσημου γάμου, προβλεπόμενες μιὰ ριζική κοινωνική μεταβολή. Η χρεωκοπία της σημερινής οικογενειακής ζωής την άφορμή της δεν την έχει τόσο στο θεσμό του γάμου, όσο σε όλη την κακή σύνθεση της κοινωνίας. Οι βάσεις οι κοινωνικές είναι κείνες που κάνουνε σήμερα κάθε ευγενικό φυτό της ζωής να μαράιεται και να πεθαίνει από ασφυξία ή άτροφία. Κ' είναι περιεργο πως ο Παύλος, που τόσο βαθειά δοκιμάστηκε στη ζωή του, δέ θγαίνει ούτε μιὰ φορά να διαμυρτυρηθεί και να κηρύξει κείνο που τόσο βαθειά νιώθει μέσα του, δηλαδή την ανάγκη της κοινωνικής επανάστασης που θα έξυγιάνει την οικογενειακή κι ολοκληρωτική όλη μας τη ζωή. Γιατί στο βάθος ο Παύλος που άνεχεται με μιὰ φιλοσοφική απάθεια να έχει ή γυναίκα του έρωτεμένο κι ή κόρη του να συζεί λύτερα με το νέο της λύτερης έκλογής της, είναι ένας επαναστάτης. Όμως όχι ένας συνειδητός, θετικός, παρά ένας αίσθηματολόγος επαναστάτης, που φορτώνεται ευαγγελικά ο ίδιος το βάρος της θεωρίας του σαν κάθε αληθινά τίμιος άνθρωπος, βρίσκοντας πως αηθικότητα είναι όχι να άνεχτείς και να σιωπήσεις, παρά να δελήσεις να αφαιρέσεις από τον άλλο κείνο που εσύ βρίσκεις ήδηχθ για τον εαυτό σου. Ένας άηλός, πρωτότυπος αλτρουϊσμός, που πρέπει να έχει κανείς την απλή αίσθηματική ψυχή του Παύλου για να μπορέσει να τον έχτησει όπως του πρέπει, δίχως να ξεπέσει σε μικρόλογη δικανική ενστασιολογία.

Έτσι ο κ. Ταγκ, εξακολουθεί ακούραστος, με όλα τα όπλα της πλούσιας ποιητικής και πολεμικής ιδιοσυγκρασίας του να αναζητάει τις κρύφτες πληγές της κοινωνίας και να τις κατηφιάζει. Η άγνη ποίησή του κερδίζει όλη τη συγκατάθεσή μας και τη συμπάθειά μας. Έτσι κι αν άλλες φορές σήνεται μέσα στη μάχη πιο πολύ με την όρη του πολεμιστή, παρά με τη λεπτόλογη μεθοδικότητα του σοφού επιστήμονα. Από τα έργα της ρουτίνας ή της νεκρής μίμησης ή της αναγοντιστικής αίσθηματολογίας, πάντα θα στέκονται σεβάστωτερα στη συνείδησή μας τα έργα το εμπνευσμένα από ένα άγνό κοινωνικό ιδανικό.

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΡΟΡΙΤΗΣ

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΜΟΥ

Ανοιξε, μου ειλαν, την καρδιά σου, κοπελιά, τώρα που γύρω ξεφανιώνουν τα λουλούδια, κι από τα βάθια της, γλυκά, σιγαλνά, τώρα που απλώνεται τριγύρω σκοτεινιά, άσε κι ακούσουμε κι ανέπωτα τραγούδια... Κ' ειλαν Μαρτιάκη μυριόμαγη νυχτιά, κι άπλωναν γύρω μας μεθήσι τα λουλούδια. Κ' ειλαν: Δεν έχω εγώ κρυμμένη την καρδιά κι ούτε γεμάτη δροσοστάλματα λουλούδια, μιὰ στα γεμάτα σκοτάδια της βαθιά, μιανής ψυχούλας κορυφολέινο τη θεωρία, που τώρα βρίσκεται μαζί με ταγγελούδια... Κ' ειλαν Μαρτιάκη μυριόμαγη νυχτιά, κι άπλωναν γύρω μας μεθήσι τα λουλούδια.

Λάρισα

ΣΟΦΙΑ ΛΑΖΟΠΟΥΛΟΥ